

Ігор КОЛЯДА, Ігор ІЛЬНИЦЬКИЙ

Методика використання естетичних засобів навчання при вивченні теми: «Культура українських земель кінця XVII — першої половини XVIII ст.» (Історія України, 8 кл.).

Ігор Коляда,
доктор історичних наук, професор (м. Київ)
Ігор Ільницький,
кандидат історичних наук, викладач-методист ДВНЗ «Калуський політехнічний коледж» (м. Калуш, Івано-Франківська обл.)

Методика використання естетичних засобів навчання при вивченні теми: «Культура українських земель кінця XVII – першої половини XVIII ст.» (Історія України, 8 кл.)

Тема уроку: Культура українських земель кінця XVII – першої половини XVIII ст.

Мета уроку:

– сформувати в учнів уявлення про особливості розвитку української культури кінця XVII – першої половини XVIII ст.

Цільові завдання:

- проаналізувати основні здобутки української культури доби бароко;
- висвітлити життєвий шлях видатних представників української культури;
- формувати естетичні уявлення учнів і почуття гордості за власну культуру.
- закріпити уміння працювати з історичними поняттями та термінами;
- виховувати національну самосвідомість, толерантне ставлення до протилежно полярних думок, активну громадську позицію, політичний плюралізм.

Тип уроку: комбінований.

Навчально-методичне забезпечення:

Власов В.С. історія України: підруч. для 8- го кл. загальноосвіт.навч. закл. / В.С. Власов. – Київ: Генеза, 2016. – 256 с.;

Атлас Історія України 8 клас. – К.: Картографія, 2018; Ладиченко Т.В., Камбалова Я.М. Історія України для 8 класу. Робочий зошит. — К. : «Генеза», 2016. – 88 с.

Основні поняття й терміни: українське бароко.

Основні дати:

1701 р. – указ Петра І про надання Києво-Могилянському колегіуму статусу академії;

1721 р. – установлення контролю Синоду над українськими друкарнями. Заборона друкувати книжки українською мовою.

Хід уроку.

І. Перевірка домашнього завдання по темі: «Церковне життя в Україні у першій половині XVII ст. Козацька Україна після Полтавської битви».

Фронтальне опитування ***вчитель*** *організовує, використовуючи репродуктивну бесіду за запитаннями:*

1. Якими були наслідки Полтавської битви для культурного та економічного життя українських земель?

2. Чому П. Орлика називають гетьманом в еміграції?

3. Що передбачали основні положення конституції П. Орлика?

4. Коли і з якою метою за конституцією Пилипа Орлика передбачалося скликання Генеральної ради? Хто мав брати в ній участь?

5. Які норми конституції свідчили про її демократичний характер?

6. Яке було загальне становище козацької України після Полтавської битви?

II. Актуалізація опорних знань та мотивація діяльності.

Вступна бесіда.

Вч.: *Упродовж кінця XVII ст. – XVIII ст. в Європі поширюється стиль бароко. Яка країна є батьківщиною бароко?*

Уч.: Батьківщиною бароко вважається Італія та її такі визначні мистецькі центри, як Рим, Мантуя, меншою мірою – Венеція і Флоренція, де зберігаються перші зразки бароко в архітектурі, скульптурі, живописі.

Вч.: *Які основні риси стилю бароко?*

Уч.: Для бароко характерним є пишнота, парадність, яскравість кольорів, контрастність, екстравагантність орнаменту, асиметрія конструкцій. У бароковій архітектурі панують сильні контрасти об'ємів, перебільшена пластика фасадів, ефекти світлотіні та кольору. Живопис і скульптура відзначаються декоративно-театральними композиціями, тонкою розробкою колориту й ефектів освітлення, ускладненою пластикою, парадністю.

Вч.: *Які особливості характеризують культуру українських земель кінця XVI – першої половини XVII ст.?*

Уч.: У XVI – першій половині XVII ст. культура України розвивалася у складних умовах. Роз'єднаність українських земель, відсутність єдиного політичного центру, тяжкий іноземний гніт, спустошливі турецько-татарські напади – усе це гальмувало розвиток продуктивних сил, формування української народності і становлення української національної культури. Але й за цих несприятливих умов українська культура розвивалася на основі вітчизняних традицій попередніх віків.

Вч.: *Яка була політика московської та польської влади стосовно українських земель на рубежі XVII–XVIII ст.?*

Уч.: *На рубежі XVII–XVIII ст. московська та польська влада проводила репресивну політику.*

Вч.: *Як ця політика позначилась на розвитку культури? Чому?*

Уч.: *Політика, яку проводили іноземні уряди негативно позначалась на розвитку української культури, та українства в цілому.*

Вч.: *Отже, на цьому уроці ми з'ясуємо особливості розвитку української культури кінця XVII – першої половини XVIII ст., та основні її здобутки цієї епохи.*

III. Вивчення нового матеріалу.

1. У чому полягали особливості тогочасної української архітектури? Які пам'ятки втілюють риси «українського бароко» в архітектурі?

2. Чим характеризується своєрідність образотворчого мистецтва?

3. Яким був стан освіти в Україні? Яку роль у культурному житті відігравала Києво-Могилянська академія?

1. Вчитель, застосовуючи прийом доведення, характеризує становище української культури наприкінці XVII – початку XVIII ст.

Українська культура наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст. розвивалася у суперечливих умовах. Так, з одного боку, створення власної держави, підтримка культури гетьманами, загальне національне піднесення сприяли розвитку української культури, з іншого – її розвиток гальмувався заходами царської влади, поступовим занепадом держави, вилученням представників української культури з українського середовища і використання їх для формування російської культури й управлінської еліти. У 20-і рр. XVIII ст. прокотилася і перша хвиля русифікації України. Проте у цей період ще переважали позитивні тенденції, що зумовили розквіт української культури.

Отже, позитивний розвиток культури цього періоду варто вбачати насамперед у здобутках попереднього ренесансного періоду та впливу західноєвропейського бароко.

Завдання учням на первісне закріплення:

- *В яких умовах розвивалась українська культура на рубежі XVII- XVII ст.?*

- *Назвіть негативні та позитивні особливості, які впливали на розвиток української культури цього періоду.*
- *Заповніть таблицю «Особливості розвитку культури українських земель наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.».*

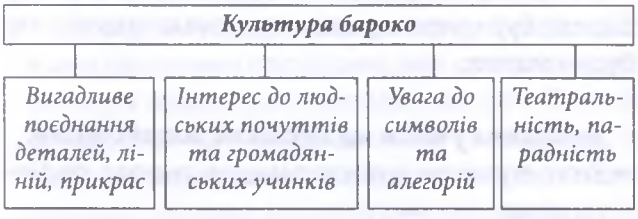
Умови, що сприяли розвитку культури	Умови, що негативно впливали на розвиток культури
1) створення власної держави, підтримка культури гетьманами; 2) загальне національне піднесення сприяли розвитку української культури.	1) розвиток гальмувався заходами царської влади; 2) поступовий занепад Української державності; 3) вилученням представників української культури з українського середовища і використання їх для формування російської культури й управлінської еліти.

Використовуючи пояснення, ***вчитель*** *розкриває зміст терміну «бароко».*

Баро́ко (від порт. **barroco**, ісп. **barrueco** та фр. **baroque** – «*перлина неправильної форми*») – стиль у європейському мистецтві (живописі, скульптурі, музиці, літературі) та архітектурі початку XVI століття – кінця XVIII століття.

Завдання учням на первісне закріплення:
- *Занотувати визначення терміну.*
- *Який стиль був попередником бароко?*

Використовуючи логічно-структурну схему, ***вчитель*** *характеризує основні риси бароко.*

Завдання учням на первісне закріплення:
- *Занотувати схему.*
- *Яка із вищеперелічених особливостей є визначальною рисою культури бароко?*

Особливості культури «українського бароко» ***вчитель*** *характеризує у ході* ***міркування***.

На українському ґрунті культура бароко набула особливих рис, що дає підставу ученим мистецтвознавцям стверджувати про існування «українського (козацького) бароко». У чому ж проявляються особливості козацького бароко? Так, українське бароко формувалось на ґрунті швидкого набуття світських рис. Поєднання власних традицій та європейського впливу створило умови для розквіту в другій половині 17 – першій половині 18 ст. на теренах козацької Гетьманщини та Слобожанщини своєрідного стилю, названого українським (або козацьким) бароко. Цьому мистецькому напрямові притаманне надбання європейського бароко: примхливий вигляд ордерів, криволінійні абриси, рясні ліплені прикраси. Водночас у ньому збережено традиції народної дерев'яної архітектури: тридільна та п'ятидільна планувальна структура церков, характерні пірамідальні силуети завершень. На характер культури цього періоду мали вплив і зміни в соціальній структури українського населення. Основну частину культурно розвинутого населення складали вже не шляхтичі й духівництво, а козаки, козацька старшина, міщани. Це призводило до розширення бази, на якій розвивалася українська культура.

Отже, на українському ґрунті під впливом бароко виник специфічний культурний феномен – «українське (козацьке) бароко».

Завдання учням на первісне закріплення:
- *Чому щодо української культури кінця XVI – першої половини XVII ст. використовується термін* ***«українське (козацьке) бароко»****?*
- *Назвіть особливості українського (козацького) бароко.*

Зовнішній вигляд тогочасних барокових споруд ***вчитель*** *характеризує, використовуючи* ***опис***.

Найбільше українських барокових споруд збудовано за правління гетьмана І. Мазепи. Саме тоді барокових рис набули споруджені ще за часів Київської Русі собори – Софійський та Михайлівський Золотоверхий, які було відновлено за сприяння гетьмана. Перебудовано

в стилі бароко й Успенський собор та Троїцьку надбрамну церкву Печерської лаври. Завдяки активній будівельній діяльності гетьмана, стиль бароко в Україні ще називається «Мазепинським стилем». Так, у Софійському соборі над зовнішніми галереями надбудували другий поверх та кілька нових бань. Майже всім баням надали характерної барокової форми - грушоподібної й покрили їх золотом. Пізніше постала велична 76-метрова дзвіниця, оздоблена густим рослинним орнаментом. Розкішні ліплені оздоби, що ними прикрашено дзвіницю Софії, були характерною рисою українського (козацького) бароко. Щедро застосовано їх, зокрема, в Троїцькій надбрамній церкві (рослинний орнамент) та церкві Всіх Святих (орнамент з геометричних елементів) Києво-Печерської лаври. Георгіївську церкву Видубицького монастиря в Києві вважають хрестоматійним прикладом пам'яток архітектури українського бароко. Через гармонійні пропорції та виразне архітектурне опорядження цей храм оцінюють як шедевр цього стилю. Типову тридільну трибанну церкву, характерну для української дерев'яної архітектури за пропорціями та силуетом, відтворює харківський Покровський собор. Це перший трибанний кам'яний храм Слобожанщини, який слугував своєрідним еталоном для інших кам'яних церков регіону аж до кінця 18 ст. Збудовано двоповерховий собор 1689 р. Однією з найкращих архітектурних пам'яток українського бароко є Іллінська церква в Суботові на Черкащині. Вона збудована коштом Богдана Хмельницького в родовому маєтку як його замковий храм і майбутня усипальниця. На Правобережжі та західноукраїнських землях, попри кількісну перевагу дерев'яних церков, активно поширюється церковна архітектура в традиціях європейського бароко.

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Назвіть основні барокові храми тогочасної Гетьманщини.*
- *Виберіть одну правильну відповідь: Яка з архітектурних пам'яток збудована в стилі **українського (козацького) бароко**?*

Використовуючи образну розповідь, **вчитель** характеризує розвиток цивільного будівництва.

Останні десятиліття XVII – перша половина XVIII ст. в українській архітектурі прикметні й тим, що зросла увага до цивільних споруд. За тогочасними мистецькими законами будували колегіуми, магістрати, військові канцелярії, житлові будинки. Визначною спорудою, зокрема, став корпус Київської академії. Тоді було зведено перший поверх будівлі. Упродовж 1732–1740 рр. за проектом архітектора Й. Шеделя було надбудовано другий поверх з церквою. Наприкінці 17 ст. у Чернігові постали будівлі колегіуму та полкової канцелярії.

Отже, окрім храмового будівництва в епоху бароко бурхливого розвитку отримало цивільне будівництво.

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Занотувати майстрів цивільного будівництва.*

*Зовнішній вигляд тогочасного шедевру цивільного Староакадемічного корпусу Київської академії **вчитель** характеризує, використовуючи опис та **ілюстрацію**.*

Будівля Староакадемічного корпусу була закладена в 1703 році коштом випускника Києво-Могилянської академії гетьмана Івана Мазепи

саме для потреб академії. Кілька разів її перебудовували, але ніколи не змінювали освітнього, наукового та культурного призначення. З-поміж 11 пам'яток історії та архітектури, розташованих на території нинішньої «Могилянки», що входить до Державного історико-архітектурного заповідника «Стародавній Київ», саме Мазепин корпус – найвідоміший. Нині там розташована дослідницька бібліотека з унікальними книжковими колекціями. (Адреса: вул. Г. Сковороди, 2.) Ця будівля займає північну частину подвір'я Братського монастиря на розі Контрактової площі й вулиці Г. Сковороди. Головний (південний) фасад звернено у бік подвір'я. Судячи з гравюри у книзі «Іфіка Ієрополітика» (1760) та наукового проекту реконструкції (1960-і рр.; архітектори Є. Горбенко, Ю. Нельговський), унікальна громадська споруда мала з боку подвір'я відкриті двоярусні галереї, характерні для стилю бароко віконні лиштви, дах із заломом та люкарнами, двоярусну баню з маківкою, увінчаною високим ліхтариком.

Масивний нижній поверх, з рідко розставленими віконними прорізами, має широкі лопатки в місцях прилягання поперечних стін. Верхній, розділений на поля спареними пілястрами, що підтримують розвинуті карнизні тяги, пожвавлюється ліпними бароковими лиштвами вікон, які складаються з поличок, волют, «вушок», елементів рослинного орнаменту. Незважаючи на перебудови, на парадному дворовому фасаді чітко простежується первісна дев'ятипрогінна приземкувата аркада стрілчастих абрисів на рівні першого поверху, а також різновисока аркова галерея зі спареними колонами спрощеного тосканського ордера – на другому.

Отже, перед нами яскравий приклад «українського (козацького)» або, як ще його називають, «мазепинського бароко».

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Назвіть яскраво виражені риси бароко Староакадемічного корпусу Київської академії.*

2. Використовуючи розповідь та ілюстрацію, *вчитель* характеризує розвиток тогочасної гравюри.

Історичні події останньої чверті 17 ст. негативно вплинули на деякі види мистецтва. Так, занепад книговидання уповільнив розвиток гравюри.

Проте від останнього десятиліття 17 ст. мистецтво гравюри відродилося. Прикметно, що вперше розвивається гравюра на металі. Засновниками київської школи гравюри є Олександр і Леонтій Тарасевичі та їхній учень Інокентій (Іван) Щирський. Вони не лише започаткували в Україні школу гравюри на металі, а й піднесли її до європейського професійного рівня. Славетні гравери працювали насамперед для друкарень Києва та Чернігова.

У гравюрах І. Щирського химерні сплетіння рослинних орнаментів поєднуються з античними, глибоко символічними сюжетами й реалістичними зображеннями. Такі ознаки властиві й іншим графічним пам'яткам доби бароко. У 1702 р. в Києві вийшов друком «Києво-Печерський патерик» із 45 гравюрами Л. Тарасевича.

Гравер Щирський Іван, «Тріумфальне знамено», низ гравюри 1698 р., Київ.

Отже, незважаючи на негативні чинники, розвитку набувало граверство, а серед найвидатніших граверів того часу варто виділити Олександра і Леонтія Тарасевича та Івана Щирського.

Завдання учням на первісне закріплення:
- *Назвіть майстрів гравюри епохи бароко.*

Уявлення про Івана Щириського ***вчитель*** *формує, використовуючи біографічну довідку.*

Іван Щирський, у чернецтві (з 1689) Інокентій (бл. 1650 – †1714), визначний гравер на міді доби бароко школи О. Тарасевича, церковно-культурний діяч родом, імовірно, з Чернігова. Освіту здобув у Чернігівській колегії, в якій був викладачем (1707–1709). У 1680–1683 рр. Щирський працював у Вільні, з 1683 в Чернігові і з 1689 у Києво-Печерській Лаврі, не пориваючи з Черніговом. У 1690-х рр. Щирський заснував Любецько-Антоніївський скит-монастир і став його ігуменом, при підтримці І. Мазепи збудував 1711 церкву св. Онуфрія в місечку Любеч біля Чернігова; там і помер. Живучи в монастирі, Щирський працював для друкарень Києва й Чернігова. З мистецької спадщини Щирського віденського періоду досі відомі форта (титульна сторінка) панегірика на честь Я. Огінського (1680), гравюра-мідерит Іоана Златоустого й емблема-натюрморт (1682). До найкращих праць Щирського зараховують 8 мідеритів до чернігівського видання панегірика Л. Крщоновича на честь єпископа Лазаря Барановича («Redivivus phoenix», 1683) і три мідерити до підручника риторики («Ilias oratoria», 1698) того ж автора. Найвідоміший тезис Щирського, виконаний у традиціях іконостасу, присвячений ректору Київської Академії П. Колачинському (1697–1702), у центрі якого зображена група студентів на чолі з ректором на тлі будинку Академії.

Завдання учням на первісне закріплення:
- *Занотувати основні дати життя.*
- *Назвіть основні твори гравера.*

Використовуючи ***образну розповідь***, ***вчитель*** *характеризує розвиток малярства.*

У малярстві, як і раніше, переважає релігійне малярство, хоча розвивається й світське. В іконописі поступово утверджувалися нові мистецькі принципи. У розписах українських церков стали виразніше виявлятися народні мотиви. Іконописні образи набували рис, вихоплених із буденного життя, почасти наближаючись до світських. Парадну форму барокового малярства становлять розписи іконостасу. Провідне місце у культурному житті тодішнього суспільства посідав жанр портрета, який також відноситься до яскравих і самобутніх явищ національної художньої культури. Художня мова відтворення портретного образу своєрідно використовувала європейські барокові ідеї та національні традиції, яким також були притаманні риси театралізації, умовності, певна символічна система. Вишуканий стиль бароко якнайкраще виражав духовні інтереси української козацької старшини й вищого духовенства, їхні прагнення до рафінованої аристократичності. Значною мірою через портрети сотників і полковників, видатних політичних і культурних діячів епохи козацької автономії ми маємо уявлення про військових і політичних діячів України тих часів. Так, ікона Зустріч Марії і Єлизавети з церкви Покрову Богородиці в Сулимівці на Київщині подібна до цілком світської сцени в пейзажі. Своєрідне поєднання іконописних традицій із тогочасними художніми досягненнями властиве творчості західноукраїнських майстрів Івана Рутковича та Йова Кондзелевича.

Отже, розвиток українського барокового малярства безпосередньо пов'язаний з іменами майстрів Івана Рутковича та Йова Кондзелевича.

Завдання учням на первісне закріплення:
- *Назвіть майстрів малярства епохи бароко.*

Уявлення про Іван Руткович ***вчитель*** *формує, використовуючи* ***історико-біографічний портрет****.*

Іван Руткович (?–1703) – один з найвидатніших українських художників другої половини 17 ст., єдиний тогочасний західноукраїнський іконописець, від якого збереглася чимала достовірна спадщина. Втім, про життя одного з найвидатніших українських живописців правдивих відомостей збереглося обмаль. Припус-

кають, що Іван Руткович народився у Білому Камені поблизу Золочева, а живопису навчався у майстерні маляра Романа Могильницького в Кам'янці-Струмиловій (нині Кам'янка-Бузька) на Львівщині. Проте ні дата народження, ні термін навчання невідомі. У своїй творчості митець талановито поєднав здобутки західноєвропейського малярства з традиційним українським іконописом. Його талант розквітнув у Жовкві, де майстер придбав будинок та оселився разом із дружиною Євою у 1680 році. Його новаторство виявилося в запровадженні нових сюжетів, залученні до ікон елементів світського та портретного малярства, своєрідному трактуванні зображення постатей. Діяльність майстра пов'язана з жовківським малярським осередком. У Жовкві Іван Руткович створив свої найкращі роботи. Руткович був активним діячем створеного при церкві Різдва Христового у Жовкві братства. Найвідомішим і найкращим твором майстра (й одним з найкращих іконостасних ансамблів в українському мистецтві загалом) вважають восьми-ярусний іконостас церкви Різдва Христового в м. Жовкві (1697–1699), пізніше названий Скварявським, оскільки був перенесений до церкви сусіднього села Скварява Нова. Найдовершенішим твором Івана Рутковича з цього іконостаса вважають ікону Архангел Михаїл із дияконських дверей. Виконання цього шеднрву фінансував цех місцевих шевців.

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Занотувати основні дати життя.*
- *Скласти хронологічну лінію часу, співставивши основін суспільно-політичні події цього періоду з датами життя митця.*

Уявлення про іконостас церкви Різдва Христового в м. Жовкві ***вчитель надає****, використовуючи прийом опису з* ***використанням ілюстрації****:*

Величний іконостас, створений у 1697–1699 роках Іваном Рутковичем та його майстернею, заворожує око своєю красою. Іконостас у своєму первинному вигляді, попри багатство кольору, різьби та позолоти, розбудованість сюжетів, об'єднаних у тематичні цикли, вражає ще й своїми розмірами – 10,85х11,87 м. Іконостас має сім рядів: намісний, додатковий (з композиціями євангельського змісту), ряд неділь П'ятидесятниці, празниковий, ряд Моління й пророчий. Увінчує іконостас Розп'яття з пристоячими, які розміщено у легких, ажурних картушах обабіч хреста. Під ним міститься картуш, на якому зображено зняття з хреста, а обабіч хреста – сцени Страстей Господніх. Одним із особливих нововведень І. Рутковича є впровадження до апостольського ряду, крім зображення імператора Костянтина, постаті князя Володимира Великого, що сприймається як дослівне трактування його рівноапостольності.

Таким чином, іконостас церкви Різдва Христового в м. Жовкві І.Рутковича залишається яскравим свідченням розквіту українського мистецтва в XVII – на початку XVIII.

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Занотувати дату створення пам'ятки мистецтва.*

Використовуючи ***пояснення****,* ***вчитель*** *розкриває зміст терміну «іконостас».*

Іконостас – (іконостав, грец. – образ і місце) – стіна з ікон у храмі східного (візантійського) обряду, яка відокремлює вівтар від центральної частини церкви.

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Занотувати визначення терміну.*

Особливості художнього мистецтва ***вчитель*** *характеризує, використовуючи прийом* ***доведення.***

Нові віяння, які принесла доба бароко у культуру та життя, проявилися і в образотворчому мистецтві. Так, якщо для початку XVII ст.. характерна ще статичність композиції та площинний малюнок зображень, то вже на межі століть відбувається різка зміна техніки малярства, обумовлена перемогою нового художнього напрямку. Композиції стають вільні та пластичні, майстри намагаються передати перспективу та об'ємність, широко використовується рослинний орнамент. Синтез мистецтв, притаманний стилю бароко, знайшов в українському мистецтві яскраве відтворення. Насичені за колоритом барокові ікони, разом з соковитим позолоченим різьбленням іконостасів, складали органічний та цілісний ансамбль, що полонив величністю та декоративністю загального звучання. Барокові риси проявляються і в оформленні стародруків, гравюри яких набувають складної композиції та пишних декоративних форм. Творчість українських художників XVIII ст., відмічена національною своєрідністю та самобутністю, здобула заслужену славу українському мистецтву. Мистецтво України доби бароко, яке створювалось на основі народної естетики в тісному взаємозв'язку з мистецтвом інших країн, являє важливий етап у розвитку духовної культури українського народу.

Отже, особливостями розвитку українського образотворчого мистецтва доби бароко є різка зміна техніки – передача перспективи та об'ємності, широко використовується рослинний орнамент, величність та декоративність загального звучання, створення творів на основі народної естетики та тісного взаємозв'язку з мистецтвом інших країн.

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Назвіть особливості малярства епохи бароко.*

Використовуючи ***опис*** *та* ***ілюстрації****,* ***вчитель*** *формує уявлення про найбільш популярні сюжети у малярстві періоду бароко.*

Упродовж другої половини XVII – XVIII ст. особливо популярною в Україні стала ікона Покрову Богородиці. У нижній частині таких ікон подавалися реалістичні зображення представників козацької старшини, кошових отаманів, гетьманів. Збереглася ікона Покрову Богородиці із зображенням Богдана Хмельницького з Покровської церкви с. Дешки (Богуславський р-н Київської обл.). Тогочасних історичних діячів можна побачити й на інших іконах доби. Так, на іконі Розп'яття є портрет лубенського полковника Леонтія Свічки. Крім того, портрети замовляли представники козацької старшини, власне, тому їх і називають козацькими. Чудовим зразком козацького портрета є зображення стародубського полковника Михайла Миклашевського (1705) та державного й військового діяча другої половини 17 ст. Григорія Гамалії, на яких, використовуючи новітні методи малярства, досягнуто неймовірної реалістичності та правдоподібності.

Худ. невідомий. 17 ст. Митрополит Петро Могила

Франциск Смуглевич. «Смерть Яна Ходкевича в Хотині 1621 р», серед присутніх — П. Конашевич-Сагайдачний в червоному

Яков Каринович (?). Портрет М. Потоцького. 1771 р., Львівська національна галерея мистецтв

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Назвіть майстрів малярства епохи бароко.*

3. Використовуючи розповідь та тематичну таблицю «Система освіти: типи навчальних закладів у XVII ст.», вчитель формує уявлення про розвиток освіти.

На кінець XVII ст. освітній рівень населення козацької України залишався відносно високим. Тут діяла велика кількість початкових шкіл, у яких учителювали дяки, мандрівні студенти Києво-Могилянського колегіуму. Вони навчали читати, писати, рахувати, співати. Поширеним було й домашнє навчання. Виникали нові колегіуми, які були середніми начальними закладами: Чернігівський (1700 р.), Харківський (1727 р.), Переяславський (1738 р.). Останній цілеспрямовано займався підготовкою духівництва для православних парафій Правобережжя. Значним освітнім центром став Харківський колегіум. У ньому навчалося 800 учнів. Крім традиційних предметів, тут вивчалися також інженерна справа, артилерія і геодезія. У колегіумах вивчали старослов'янську, українську, польську, німецьку, французьку мови, піітику, риторику, філософію, богослов'я, математику, фізику, медицину, історію, географію, астрологію (астрономію), музику. На Правобережжі й західноукраїнських землях діяли переважно єзуїтські колегіуми – Луцький, Кам'янецький, Львівський, Перемишльський та ін. Вища освіта на українських землях була представлена Києво-Могилянським колегіумом (1632 р.) та Львівським університетом (1661 р.). Києво-Могилянський колегіум за організаційною структурою відповідав вищим навчальним закладам Західної Європи. Після тривалих клопотань 1694 р. колегіум одержав царську грамоту на самоврядування. За грамотою Петра I від 1701 р. він був перетворений на академію як вищий навчальний заклад, в якому готували викладачів, учених, письменників, політичних діячів України, Росії, Білорусії, балканських народів. У 1709 р. в академії навчалося близько 2 тис. студентів. Проте вже за декілька років їх кількість скоротилася до 165.

Типи навчальних закладів у XVII ст.

	Типи шкіл	*Викладачі*	*Зміст навчання*
Початкова освіта	*Початкові школи при церквах, монастирях*	*Дяки, студенти Києво-Могилянської академії, колегіумів*	*Читати, писати, рахувати, співати*
Середня освіта	*Колегіуми:* *а) православні (Чернігівський (1700 р.), Харківський (1727 р.), Переяславський (1738 р.)* *б) єзуїтські (Луцький, Кам'янецький, Львівський, Перемишльський).*	*Викладачі випускники Києво-Могилянської академії, європейських університетів*	*Старослов'янську, українську, польську, німецьку, французьку мови, піітику, риторику, філософію, богослов'я, математику, фізику, медицину, історію, географію, астрологію (астрономію), музику*
Вища освіта	*Києво-Могилянська академія, Львівський університет*	*Професори*	*Предмети поділялися на так звані ординарні та неординарні класи. До ординарних належали: фара, інфіма, граматика, синтаксима, поетика, риторика, філософія та богослов'я. В неординарних класах викладались грецька, польська, німецька, французька, єврейська та російська мови, історія, географія, математика (курси включали алгебру, геометрію, оптику, діоптрику, фізику, гідростатику, гідравліку, архітектуру, механіку, математичну хронологію), музика, нотний спів, малювання, вище красномовство, медицина, сільська та домашня економіка*

Отже, на кінець XVII ст. освітній рівень населення козацької України залишався відносно високим. Діяла велика кількість початкових шкіл, колегіумів (православних, єзуїтських), двоє закладів вищої освіти.

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Чому козацька влада турбувалась про розвиток освіти?*

Використовуючи ***пояснення, вчитель*** *розкриває зміст терміну «колегіум».*

Коле́гіум (лат. collegium – «товариство, співдружність», іноді коле́гія) – назва деяких закритих середніх і вищих навчальних закладів у Західній Європі й Україні XVI – XVIII століття та Російській імперії XVIII – першій чверті XIX століття.

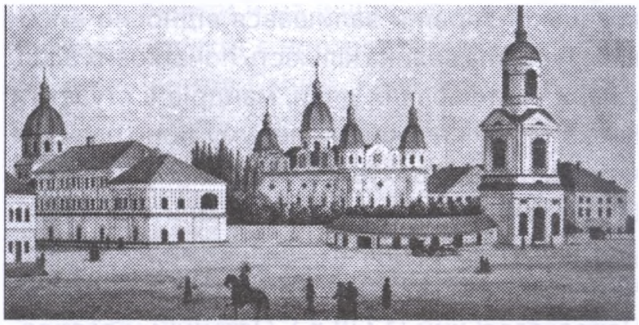
Завдання учням на первісне закріплення:

- *Занотувати визначення терміну.*

Використовуючи ***міркування, вчитель*** *формує уявлення про розвиток освіти.*

У XVII–XVIII ст. на українських землях, як і в інших країнах Європи, починає швидко розвиватися наука, але на українському ґрунті вона мала свої особливості. У чому це проявилося? Особливістю науки в Україні було те, що, на відміну від Європи, де вона долала сильний опір церкви, тут її представниками у своїй більшості були церковні діячі, іноді вищі ієрархи. Так, Феофан Прокопович навіть виголосив перед студентами і викладачами Києво-Могилянської академії спеціальну промову «Про заслуги і користь фізики». Тому видатні діячі того часу зосереджували увагу на складних питаннях астрономії, математики, медицини, географії. Так, І. Галятовський намагався розкрити причини таких природних явищ, як сонячне та місячне затемнення, хмарність, дощ, вітер, блискавка тощо. Є. Славинецький здійснив переклад слов'янською мовою посібника з астрономії Везалія «Космографія», яку вивчали в медичних колегіумах. У 1707–1708 рр. Ф. Прокопович уклав курс лекцій з арифметики та геометрії для Києво-Могилянської академії. У XVIII ст. набувають поширення медичні знання. З'явилась низка лікарів-українців, які отримали вчений ступінь доктора медицини: І. Полетика, М. Кружень, П. Погорецький, Н. Максимович, І. Руцький, О. Шумлянський, М. Тереховський, І. Данилевський та ін. У 1707 р. в Лубнах відкрилася перша в Україні польова аптека.

Таким чином, розвиток освіти підштовхував розвиток науки.

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Чому Києво-Могилянська академія ставала центром розвитку науки?*

Розвиток літератури ***вчитель*** *характеризує, використовуючи прийом* ***стислої характеристики та логічно-структурну схему****.*

Від другої половини XVII ст. почався період піднесення літературної творчості. Для літератури цього періоду характерними були такі риси:

по-перше, зберігався зв'язок літератури з релігійним світоглядом;

по-друге, мистецтво слова поступово ставало самостійною галуззю творчості;

по-третє, усе виразніше проявлялися світські й естетичні функції літератури, вироблялися нові форми і способи художньо-словесного зображення;

по-четверте, головна увага письменників зосереджувалася на людині, а також її зв'язку з Богом;

по-п'яте, утверджувалися нові жанри художньої літератури;

по-шосте, письменники цього стилю прагнули у своїх творах показати трагедію, напругу, схвилювати, занепокоїти читача, звідси – пристрасть до перебільшення, дива тощо.

Отже, друга половина XVII ст. – це період розквіту української літератури стилю бароко.

Завдання учням на первісне закріплення:

- *Які основні риси української літератури стилю бароко?*

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

Дидактична гра «Я знаю 5 імен…». Клас поділено на фокус-групи: «Мистецтвознавці», «Історики науки», «Історики освіти».

Учні називають п'ять імен, персоналій з цієї теми. Наприклад: Іван Руткович, Йов Конзелевич, Іван Щирський та підбирають зображення митців та їхні твори.

Колективна робота у формі технології «партнерства» за допомогою репродуктивної бесіди (клас поділено на фокус-групи):

1. *Які чинники впливали на розвиток української культури кінця XVII – першої половини XVIII ст.?*

2. *Які типи закладів складали систему освіти в українських землях?*

3. Які форми навчання були поширені?

4. Назвіть імена видатних українських художників тієї доби.

5. Які основні риси мистецтва бароко? Назвіть основні архітектурні пам'ятки у стилі бароко.

6. Які чинники впливали на розвиток портретного живопису? Які риси портрету притаманні цій добі?

7. Чому в другій половині XVII – першій половині XVIII ст. в Україні швидко розвивалося оборонне будівництво?

8. Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. на території Лівобережної Гетьманщини був високий рівень освіченості населення, більша частина дорослого населення була письменною. Які історичні чинники та передумови обумовили такий стан речей ?

9. Ви – студей Києво-Могилянської академії, складіть панегірик своєму навчальному закладу.

V. Підведення підсумків уроку.

Отже, друга половина XVII – перша половина XVIII ст. – це час небувалого розквіту української культури, коли творчий потенціал митців спирався на підтримку Української держави. Особливо це проявилося в освіті, архітектурі та мистецтві. В українській культурі цього періоду були тісно пов'язані національні традиції і західноєвропейські впливи, що призвело до появи такого явища, як «українське (козацьке) бароко». Проте перебування Української козацької держави у складі Росії, що перетворювалася на імперію, стало негативно впливати на українську культуру: заборони, вилучення провідних діячів на службу імперії, нищення національних ознак.

VI. Подача домашнього завдання.

1. Опрацювати текст параграфу.

2. Скласти опис однієї з пам'яток культури України другої половини XVII – початку XVIII ст.

3. Ви – іноземний мандрівник, опишіть свої враження під час перебудови Софії Київської.

4. Ви – живописець-реставратор, опишіть свою роботу над іконостасом церкви Різдва Христового в м. Жовкві.

5. Складіть ребуси на терміни і поняття: «бароко», «іконостас», «колегіум».

6. Відвідайте місцевий художній музей і підготуйте повідомлення про твори українського образотворчого мистецтва першої половини XVII ст., які є в його експозиції того часу.

7. Підготуйтеся до узагальнення знань та тематичного оцінювання за розділом «Українські землі наприкінці XVI – у першій половині XVII ст.».